

מתיקות החפץ חיים

שו"ת בעניינים אקטואליים

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע"

גיליון מס' 38 | פר' שלח - קרח | תשפ"א

בס"ד

כלל ג' - איסור לשון הרע בין בפניו ובין שלא בפניו, ואפ' בדרך שחוק

ב. סכם ובאר את שאר סוגי האנשים המובאים בחפץ חיים - לעניין מצוות עשה של "בצדק תשפוט עמיתך"

שאלה: לאחר שנתבאר עניינו של תלמיד חכם, שצריך לדונו לכף זכות אף כאשר נוטה הוא לחובה, מלבד כמה עניינים - וכנזכר לעיל, סכם ובאר את שאר סוגי האנשים המובאים בחפץ חיים, הן לעניין אדם בינוני, והן לעניין אדם רשע, והן לעניין אדם שאיננו מכירו. (מקור החיים - סעיפים ז' וח', ובאר מים חיים - ס"ק י'. וכן לעיל בפתיחה, עשין, ושם בבאר מים חיים - ס"ק ג')

תשובה: א. באדם רשע - בכל האופנים בין אם זה נוטה לכף חובה, ובין אם זה ספק השקול, ואפ' אם הדבר נוטה לכף זכות - מותר לו לדונו לכף חובה. (מקור החיים - ס"ז)

ב. באדם בינוני - בין אם זה נוטה לכף זכות, ואפ' במקום שיש ספק השקול - צריך מן הדין לדונו לכף זכות. ואם הדבר נוטה לכף חובה - מותר לו מן הדין לדונו לכף חובה, ומכל מקום נכון מאוד שיהא בעיניו כמו ספק. (מקור החיים - ס"ז) ומידה טובה בעלמא [והיינו מידת חסידות] לדון לזכות. (באר מים חיים - ס"ק י')

ג. באדם שאיננו מכירו - מצד מידה טובה צריך לדונו לכף זכות - בכל האופנים. בין אם נוטה לכף זכות, ובין במקום שיש ספק השקול, ואפ' אם נוטה לכף חובה. (חפץ חיים - לעיל בפתיחה)

ד. ירא שמים - כבר נתבאר לעיל, שצריך לדונו לכף זכות מן הדין - בכל האופנים. (מקור החיים - ס"ז) ודע לך בני - שעד כאן דיברנו לעניין מצוות עשה ד"בצדק תשפוט עמיתך" אבל לילך ולספר עליו לשון הרע, אם זה במקום שחייב לדונו לכף זכות - ודאי שאסור לו לספר זאת הלאה.

ג. צדיק / בינוני / רשע - איך מודדים זאת, לעניין מצוות עשה "בצדק תשפוט עמיתך"

שאלת התבוננות: איך אפשר לדעת מיהו אדם צדיק או בינוני או רשע. האם יש לדונו בכלליות - וכגון: שידוע על פלוני שהוא צדיק, שכל מעשיו בתכלית השלימות, או באדם בינוני שידוע עליו, שפעמים נכשל ופעמים לא. [ואף שאיננו יודעים על מקרה ספציפי זה שעשה האם נזהר בו - וירא שמים הוא, או פעמים כך או כך - ובינוני הוא] או שיש לדונו בפרטיות - על כל מעשה ומעשה שמגיע לפנינו, האם בזה מתנהג כמו צדיק, או כמו בינוני, או רשע, ואין אנו

המשך סעיפים ז' ח' ט'

א. הנסיונות למצוא זכות על חברו - בכל מחיר

שאלה: מה אופן הפרקטי לדון לכף זכות, ובמה זוכה. **תשובה:** הדין את חברו לכף זכות מידה כנגד מידה שגם אותו ידונו לכף זכות, ומעשה (גמ' שבת קכז): באדם אחד שירד מגליל העליון [והיה זה ר' עקיבא קודם שנהיה לרב - מובא בהגהות על הגמ'] ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום [והיה זה ר' אליעזר בן הורקנוס - שהיה באותה תקופה עם הארץ. כך איתא בהעמק שאלה על השאלות שמות שאילתא מ' - באות ב'] שלוש שנים, בערב יוה"כ אמר לו: תן לי שכרי, ואלך ואזון את אשתי ובני, אמר לו: אין לי מעות. אמר לו: תן לי פירות, אמר לו: אין לי. תן לי קרקע - אין לי. תן לי בהמה - אין לי. תן לי כרים וכסתות - אין לי. הפשיל כליו לאחוריו, והלך לביתו בפחי נפש. לאחר הרגל נטל בעל הבית שכרו בידו, ועמו משוי ג' חמורים אחד של מאכל, ואחד של משתה, ואחד של מיני מגדים - והלך לו לביתו של אותו פועל, אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו. ואז אמר לו הבעל הבית: **בשעה** שאמרת לי תן לי שכרי, ואמרת לי **לך שאין לי מעות** - במה חשדתני, ענה לו הפועל: שאמרת שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לידך, ולקחת בהם. **ובשעה** שאמרת לי תן לי בהמה, ואמרת לי **לך שאין לי בהמה** - במה חשדתני, ענה לו הפועל: שאמרת שמא מושכרת ביד אחרים. **ובשעה** שאמרת לי תן לי קרקע, ואמרת לי **לך שאין לי** - במה חשדתני, ענה לו הפועל: שאמרת שמא מוחכרת ביד אחרים. **ובשעה** שאמרת לי תן לי פירות ואמרת לי **לך שאין לי** - במה חשדתני, ענה לו הפועל: שאמרת שמא אינן מועשרות. [ואסור ליתנם לעם הארץ] **ובשעה** שאמרת לי תן לי כרים וכסתות, ואמרת לי **לך שאין לי** - במה חשדתני, ענה לו הפועל: שאמרת שמא הקדיש את כל נכסיו לשמים.

אמר לו הבעל הבית: העבודה [לשון שבועה] כך היה - שהדרתי את כל נכסי לשמים, בגלל הורקנוס בני שלא עסק בתורה, ולא רציתי שיהנה מנכסי. וכשבאתי אצל חברי שבדרום התירו לי כל נדרי, [כיון שלא הקדישם בכל ליבו - אלא כדי לאוסרם על בנן] ורק עכשיו יכולתי לבוא, ולשלם לך. **ואתה** כשם שדנתני לזכות - המקום ידון אותך לזכות. **בא וראה** כמה צריך למצוא כל טצדקי שיכול - כדי לדון לכף זכות, ולפרשו על הצד היותר טוב. (הפוסקים הביאו גמ' זו להלכה - ר"ף בהלכותיו, וכן החפץ חיים בבאר מים חיים - ס"ק ט')

מסתכלים במה אוהז הוא בשאר העניינים. (רמז: לכאורה זה תלוי, האם מה שאנו דנים לזכות - זה משום שכך מסתבר לומר על אותו אדם, או שזה משום "ובו תדבק" שנצטוונו על כל פנים בתלמיד חכם, שצריך לידבק בו - ואם כן זה מתייחס בכלליות על אותו אדם)

תשובה: יש בזה מחלוקת: **יש אומרים** - כצד ב', שצריך לדונו בפרטיות על כל מעשה ומעשה איך אותו אדם ביחס אליו, ואם כן גם אם בשאר עניינים איננו צדיק כל כך, אבל בעניין שלפנינו אנו יודעים שצדיק הוא - יש לו דין כמו של צדיק. (חלקת בנימין - אות כה)

ויש אומרים - כצד א', שאנו דנים לפי מצבו הכללי, ולא לפי כל דבר ודבר איך הוא ביחס אליו. וכן משמע מלשונות הראשונים - שכתבו שצדיק היינו שצדיק בכל ענייניו. (קובץ מרפא לשון, ח"ז - עמ' 145, בשם הגר"ד ליטוואק. וכן ס"ל הרגשי חיים - באות כז'. וכן משמע בעיקרי הדינים, הרחב דבר - להרב קליין, בעניין רשע) - **וכן עיקר.**

ד. הלווה לחמותו שטר כסף, וגם הוסיף עוד משפט "נראה מתי הכסף יחזור אלי"

שאלה: מעשה בחתן שחמותו ביקשה ממנו הלוואה קטנה, כשנתן לה - אמר לאשתו: "נראה מתי הכסף יחזור אלי" והיא חייכה, ולא הגיבה. לאחר שתיקת תדהמה בת יומיים מצד החמות, וכאשר התחילה לפתח רגשות קשים כלפי החתן החדש. שאלה את בתה: למה ביישה חתנה כל כך, הבת לא זכרה בתחילה במה מדובר, עד שנזכרה והתנצלה בפני אימה שחתנה כלל לא התכוון אליה - אלא שיש לו תחביב לעשות על כמה שטרות סימן קטן, ורוצה לראות האם אחר גלגולים רבים יחזור השטר אליו, או לא, ולכן גם על השטר שהלווה לה שאל כן, היות והיה לו סימן בו. ועכשיו שואלת החמות מה דינה. האם עברה על מצוות עשה זו של "בצדק תשפוט עמיתך" שצריך לדון אדם לזכות, או שמא כיון שהוא דבר שרחוק כל כך מן השכל - לא הייתה אמורה לחשוב על זה כלל. (מקור החיים - ס"ז, וס"ח. באר מים חיים - ס"ק י'. רמז: בדרך כלל מדובר בסתם אדם שהוא בינוני, ועוד שהמשפט שאמר הוא נוטה לחובה, ורחוק מן השכל לדון לזכות - ומן הדין מותר לדון לחובה)

תשובה: כיון שבדרך כלל זה אדם בינוני - יש לדון לפי זה, ומבואר בחפץ חיים שבמקום שהדבר נוטה לכף חובה - נכון שיהא הדבר אצלו כמו ספק, והיינו מידה טובה בעלמא לדון לזכות (באר מים חיים - ס"ק י'). ומן הדין מותר לדון לחובה - ועל כל פנים בעיני עצמו. ולספר זאת לאחרים - יש בזה משום לשון הרע, וכדי להתיר זאת צריך תנאים המבוארים לקמן בכלל י'. (מקור החיים - ס"ח)

ה. עצות לדון לכף זכות

שאלה: מה העצות, והדרך - כדי שנוכל לדון לזכות. (רמז: זה תלוי בכמה גורמים: דבר ראשון יש להסתכל מי האדם שלפנינו ומה דרגתו הרוחנית. וכן מה הסיטואציה והגורמים שגרמו לזה - הן מבחינת הזמן, והן מה עבר עליו באותו יום - מהאנשים אשר סביבו.)

תשובה: 'דבר ראשון' - יש להסתכל מי האדם שעושה את המעשה. האם ירא שמים / בינוני / רשע או שאין מכירו. [ודיניהם מבוארים לעיל באות ב'] 'דבר שני' - לאחר שכבר צריך לדון לכף זכות, יעשה זאת בכל דרך שהיא: א. באיזו סיטואציה מדובר אולי היה בזמן לחץ [מלחמה / טילים]

ב. אולי האדם עצמו לחוץ מגורמים אשר סביבו [בני ביתו, חברים, בוס בעבודה, לא ישן באותו יום / מתוך מרידותו וקשיו נהג כך / גמ' תענית 'תלמיד חכם דרתח אורייתא קא מרתחא ליה' - והיינו רוחב לבו מתוך תורתו - משים ללבו יותר משאר אנשים. הובא בקונטרס מתורת הלשון]

ג. אולי לא ראה את כל הפרטים או השתלשלות העניין.

(חוט שני, שמירת הלשון, פרק ב' - סימן א')

ד. אולי לא ידע חומר איסורו. (חלקת בנימין - אות כג')

ה. אולי עשה כן בשוגג, או מדרבנן, או שאחר כך עשה תשובה. (הגר"ח קנייבסקי - הובא באורחות חיים אות נו')

ו. גם הרבה פעמים נזדמן לו כעס על עניין אחר ונתגלגל גם זה ואין אדם נתפס בשעת צערו. ('חפץ חיים' לעיל עשין ג', באר מים חיים - ס"ק ג')

ז. להמעיט את עוצמת העבירה - שבמקום לומר עליו שהוא 'רמאי וגזלן', יאמר עליו שהוא בטלן, ואין לו הבנה במשא ומתן כלל וכלל - וגם בזה יוצא ידי חובה מצווה זו. (נחלי דבש)

ו. סוחר משאות הלון ושוב - מהמכולת של אחיקם

שאלה: ראובן מסתכל מחלון ביתו בשעות הלילה על המכולת של אחיקם, ורואה הוא אדם שאין מכירו - סוחר משאות הלון ושוב. האם יש כאן מצות עשה של "בצדק תשפוט עמיתך" וצריך לדונו לכף זכות או לא. (מקור החיים - ס"ח. ש"פ לב: שכאן המעשה נוטה לכף חובה, אך לא עד כדי כך שבביל לספרו לאחרים)

תשובה: מותר לו לדונו לחובה, וכל זה רק שיוסכם זאת בעיני עצמו - אך לא בשביל ללכת לספרו לאחרים, ויש בו משום לשון הרע אם לא נשלמו הפרטים והתנאים - המבוארים לקמן בכלל י'.

ז. סוחר שמציע שותפות לפני כמה אברכים

שאלה: מעשה בסוחר שהציע שותפות לפני כמה אברכים, והמבינים אמרו שהשותפות בעסק עלול להביא רק נזקים. האם צריך לדון אותו לכף זכות, או לא - ואפשר לומר עליו שהוא רמאי וגזלן (מקור החיים - ס"ז. רמז: שגם כאן מדובר באדם בינוני, והספק שקול - ויש צדדים לכאן, וצדדים לכאן)

תשובה: גם כאן, יש לו לדונו לכף זכות, ולומר עליו שהוא 'בטלן ואין לו הבנה במשא ומתן', והמכנהו 'גזלן ורמאי' - הרי זה מוציא שם רע, ובמיוחד שאפשר לסבב תועלת זו בדרך אחרת. (נחלי דבש)

להצרות / הארות והצטרפות לרשימת הגפולה:

Shemesh648@gmail.com

לרשימות: צנח הפולאים (12) סניף 366 א-1 29181

חדשי!

ניתן לתרום להוצאת העלון דרך 'נדרים פלוס' עבור: מתיקות החפץ חיים

לעילוי נשמת

הרה"ג יעקב בן צבי יהודה זצוק"ל

מרדכי בן רחל ז"ל
אסתר בת חנה ז"ל

הרב אברהם בן שמחה זצוק"ל
כדורי בן מסעודה ז"ל